

JUHÁSZ PÉTER

Patria Onogoria
Észrevételek az onogurok, onogundurok és bulgárok
kapcsolatához (Első közlemény)

Patria Onogoria. Some remarks to the relationship of the Onogurs, the Onogundurs and the Bulgars. First part. The paper deals with the localization of Anonymous Cosmographer's Patria Onogoria. The research, already since a hundred years ago, imagines here the close political-cultural contact among the Magyars and the Turkic speaking Bulgars and Khazars, before the Hungarian Conquest. Richárd Szántó, connecting to the traditional conception of Gyula Németh and Gyula Moravcsik, located Onogoria at the *Kuphis/Kuban*, identifying it with Kuvrat's Megale Bulgaria. As I point out, the recent research located Kuvrat's realm much further west, between the Dnieper and the Don, in the wake of Kuvrat's grave which was identified in *Mala Pereshchepina* near Poltava.

Keywords: Ravenna Anonymus, Patria Onogoria, Megale Bulgaria, Kuvrat's grave, Mala Pereshchepina, Hungarian–Turkic contacts, Kuphis/Kuban/Bug

Közismert tény, hogy a magyarok idegen nyelvi *ungri* és országuk *Ungaria* neve a steppei török *onogur* törzsszövetség nevéből ered. Onogoria földrajzi helye a magyar őstörténetben fontos szereppel bír, elődeink feltett Maeotis–Kubán vidéki tartózkodásának egyik fontos támpontja az onogurok ide lokalizált lakóhelye. Erre a tényre az onogur történelem egyik fontos forrásának, a Ravennai Névtelen *Cosmographiájának* eddig hiányzó feldolgozását elkészítő Szántó Richárd is felhívja a figyelmet.¹

Szántó a Ravennai leírását, amely szerint „...a Fekete-tenger mellett helyezkedik el az az ország, amelyet Onogoriának neveznek...”, a Kubán folyó alsó, torkolati szakaszára vonatkoztatja. Theophanés részletesebb leírásában a Maeotis mellett a régi Nagy Bulgária másik határaként megadott Kuphis folyót a Kubánnal azonosítja. Az örmény *Földrajz* leírásának sorrendjével is megerősítve látja, hogy az eredeti Onogoria a Kaukázus és a Kubán között kereshető. Kuvrat fiainak történetét is bevonja elemzésébe, az onogundur bulgárok

¹ Szántó 2020, 119. A Ravennai Névtelen munkáját feltehető forrásai alapján keltezték 638 és a 700-as évek eleje közé, a 8. század közepe utánra, a 8. századra, 732 tájára, a 9. század elejére. A 8. század végi–9. század eleji datálás helytállósága könnyen elképzelhető, hiszen gót forrásait az arabok elől Hispániából menekülőkhöz viheték magukkal, a névtelen szerző pedig Fredegar krónikáját annak első folytatásával együtt használta, amely 736-ban fejeződött be (Staab 1976, 29–31). Korábban Moravcsik Gyula 680–700 közé keltezte a forrást (Moravcsik 1930a, 64).

urának halála után az ősi földön maradó legidősebb fiúval, Batbaiannal szembe, a Don túlsó felé költöző Kotrag szerinte az ősi földet észak felé hagyta el.² Szántó tehát a hagyományos értelmezést követve, az onogundurokat és az onogurokat azonosítva, ősi földjüket a Kubán vidékén keresi.

Németh Gyula és Moravcsik Gyula hagyományos koncepciója szerint a magyarok *ungri* nevüket Kuvrat onogundur–bulgár fejedelemségében, illetve annak bukása után, annak korábbi területén élve nyerhették.³ A koncepcióval szemben ugyanakkor már régebben is több kifogás felmerült, amelyek mára egyre inkább erősödnek.⁴ Németh Gyula Agathias, Zacharias Rhétor, Theophylaktos Simokattés és Menandros leírásai alapján a Kaukázus és a Maeotis térségében lokalizálta az onogurok lakóhelyét, akiket Jordanes és egy – szerinte 7. századi – bizánci püspökségi összeírás is a pontusi–krími térségben helyez el.⁵

Kuvrat Nagy Bulgáriájának földrajzi helyét illetően azonban az 1980-as évek közepe óta a kutatás teljesen új irányba fordult, miután Joachim Werner a 20. század elején a Donyec vidéki Poltava környékén, *Mala Pereshchepinában* előkerült koraközépkori fejedelmi sírt Kuvrat temetkezésével azonosította annak görög feliratos gyűrűje alapján.⁶ Werner széles körben elfogadott hipotézisét Róna-Tas András részletes elemzéssel megtámogatva Megale Bulgariát a korábban elfogadott Kubán–Kaukázus térség helyett a Don–Dnyeper közé lokalizálta.⁷

Theophanés a 678–679. éveknél ír az onogundur bulgárok és a kotragosok régi történelméről. Leírása szerint Északon, az *Euxinos*-tenger távolabbi oldalán, az úgynevezett *Maeotis*-tóba ömlik a hatalmas *Atel* folyó, amelyik az Óceánból folyik alá a szarmaták földjén keresztül. Az *Atel* a *Tanais* folyóval egyesül, amely a Kaukázusból, az Ibériai-kapuktól száll alá. A két folyónak a *Maeotis* felett található összefolyásától érkezik a *Kuphis* folyó, amely a Pontusi-tenger túlsó végébe torkollik *Nekropyla* közelében. A nevezett tó [a *Maeotis*] egy olyan tengerrész, amelyik folyóhoz hasonlóan csatlakozik az *Euxinos*-tengerhez a *kimmeriai Bosporosnál*. A tó keleti oldalán nagyon sok törzs él, a tótól a *Kuphis* folyó irányában pedig a régi Nagy Bulgária van, és az úgynevezett kotragosok, akik ugyanaz a törzs, mint a bulgárok.⁸ Niképhoros a nyugaton meghalt Kónstantin (II. Kónstans, 641–668) idejére teszi Kobratos hatalomra kerülését a hunok és a bulgárok felett, aki a Maeotis térségében, a *Kóphis* folyó mentén fekvő Nagy Bulgária ura lett. Szerinte itt élnek a bulgárok törzséhez tartozó kotragosok is.⁹ Niképhoros szerint Kobratos, Organas unokaöccse és az onogundurok ura fellázadt az avar kagán ellen, és az avar hadsereget elűzte földjéről.¹⁰

Már Fehér Géza figyelmeztetett arra, hogy bár Theophanés a *Kuphis* nevet a Kubánra használja, de összekeveri azt a másik *Kuphis* folyóval, amely jóval nyugatabbra, a Fekete-tengerbe torkollott. Theophanés és a DAI ugyanis a *Kuphis* folyó torkolatát egyaránt a

² Szántó 2020, 109–110.

³ Németh 1930, 174–177; Németh 1991, 146–149.

⁴ Az újabb állásfoglalásokra ld. Juhász 2020, 94–99, 116–123.

⁵ Németh 1930, 178–180. A *Notitia Episcopatum* 9. század eleji datálására ld. Zuckerman 2006, 201–230.

⁶ Werner 1984.

⁷ Róna-Tas 2001.

⁸ Mango – Scott 1997, 497–498 (*Chronographia* 356–358).

⁹ Mango 1990, 87–89 (*Historia Syntomos/Breviarium* 35).

¹⁰ Mango 1990, 70–71 (*Historia Syntomos/Breviarium* 22).

Nekropyla (ma Perekopi)-öböl közelébe tette, amely Cherson és a Dnyeper-torkolat között feküdt.¹¹ Theophanés Kuphis folyójával kapcsolatban Mango és Scott is megjegyzik, hogy általában a Kubánnal azonosítják ugyan, ám Theophanés leírásában a Krím félszigettől nyugatra kereshető, és talán a Buggal azonos.¹² Figyelmeztetnek a torkolataként megjelölt Nekropyla (Karkiniti)-öböl nagy távolságára is a Kubántól.¹³ Róna-Tas András hangsúlyozza, hogy a Karkini~Karkiniti-öbölbe jelentősebb folyó nem torkollik, szerinte a Dnyeper és a Déli-Bug közös torkolati öbléről lehet szó, közel a Krím nyugati oldalára lokalizálható Nekropylához.¹⁴ Kiemelte azt is, hogy a Ravennai csak a Maeotis szomszédságáról ír Livianus nyomán, nincsen szó arról, hogy Onogoria attól keletre lenne.¹⁵ Florin Curta joggal figyelmeztetett arra, hogy a kora középkori szerzők mentális térképe rendkívül bizonytalanul értelmezhető mai, a Mercator-vetületen alapuló földrajzi képünk alapján.¹⁶

Theophanés szerint Krobotosnak, Bulgária és a kotragosok fejedelmének Batbaian nevű legidősebb fia az apja parancsa nyomán a mai napig ősi földjükön maradt. Kotragosnak nevezett öccse átkelt a *Tanais* folyón, és bátyjával szemben telepedett meg. A negyedik és az ötödik testvér a Dunának is nevezett *Istros*on kelt át. Az előbbi az avarok kagánjának alattvalója lett Pannóniában, míg az utóbbi eljutott a Ravenna melletti Pentapolisig. A harmadik testvér, az Asparuchnak nevezett, átkelt a *Danapris*on és a *Danastris*on, és eljutott az *Oglos*ig.¹⁷ Moravcsik fordítása Kotragos esetében a Don (*Tanais*) nyugati oldalát említi, holott az eredeti szövegben csak túlsó oldal szerepel. Sem Asparuch, sem pedig két öccse nyugati irányú vándorlása kapcsán nem merül fel a Tanais/Don folyó, így az ősi földet aligha kereshetjük a Dontól keletre.¹⁸

Az észak-pontusi térség kora középkori földrajzának is értékes forrása a *De Administrando Imperio* néven ismert 9–10. századi kompiláció. A DAI nyugati–keleti irányban haladva mutatja be a Fekete-tenger északi partvidékét: „A Duna folyótól az előbb említett Sarkel erődig 60 napi út. E földön belül sok folyó van, közülük a legnagyobb a Dnyeszter [Δάναςτρις] és a Dnyeper [Δάναπρις]. De vannak más folyók is, az úgynevezett Szüngül [Συγγούλ], az Üvül [Υβύλ] az Almatai [Αλματαί], a Kúfisz [Κοῦφις], a Bogú [Βογού] és sok más.” „A Dnyeper folyó torkolata után van Adara, és ott egy nagy öböl van, az úgynevezett Nekrópula...” „A Meótisznak az említett öble pedig a Dnyeper folyóhoz közel levő Nekrópülával szemben mintegy 4 mérföldnyire közelíti meg azt...”¹⁹ A DAI kéziratában *Kouphis ho Bogou* olvasható, ezt Moravcsik egészítette ki a *kai* 'és' szóval. Róna-Tas arra figyelmeztet, hogy a DAI szövegében több esetben is ugyanazon folyók két névvel vannak jelölve (*Trullos~Danastris*, *Varuh~Danapris*), így szerinte itt a Déli-Bug két nevééről lehet szó.²⁰ Forrásunk szerint „...a Meótisz-tengerbe sok és nagy folyó ömlik, északi részén a

¹¹ Fehér 1913, 582.

¹² Mango – Scott 1997, 500, 6. lj.

¹³ Mango – Scott 1997, 500, 7. lj.

¹⁴ Róna-Tas 2001, 74.

¹⁵ Róna-Tas 2001, 76.

¹⁶ Curta 2019, 36.

¹⁷ Mango – Scott 1997, 498 (Chronographia 358).

¹⁸ Ld. erre Róna-Tas 2001, 73; Moravcsik 1930b, 20.

¹⁹ DAI 1950 cap. 42. 184–187.

²⁰ Róna-Tas 2001, 74, 30. lj.

Dnyeper folyó, ahonnan az oroszok Fekete Bulgáriába, Kazáriába és Szíriába járnak át.²¹ Fekete Bulgária a szöveg alapján bizonyosan a Dnyeper és Kazária között kereshető, feltehetően történeti jellegű földrajzi névként Kuvrat régi Bulgáriájának helyét jelölheti.²² Forrásunk alapján bizonyosak lehetünk abban, hogy Kuvrat országa a Tanais (Don)–Dnyeper térségében, tehát az észak-pontusi térségben kereshető.

A kortárs, feltehetően 666-ban elkészült, ún. örmény *Földrajz*²³ a pontusi bulgárok 7. század végi földrajzi elhelyezkedéséről igen részletes adatokat közöl. A *Földrajz* a Kubán vidékének leírása után szól a *t'urk'ok* és *bullarok* népéről, akik a szöveg szerint északon élnek, tehát nem a Kubán vidékén.²⁴ A *Földrajz* szerint a *pullarok* (bulgárok) és a Pontos között laknak a *garšok* (cserkeszek, a Fekete-tenger partján), a *k'ut'ok* (alán-oszét törzs) és a *swanok* (ÉNy-Grúzia). Ez utóbbiak *Pisinunig* (Picunda), az *awazok* (abazák, Tuapsze vidéke) tengerparti városáig, valamint az *ap'silok*, *ap'xazok* tengerparti városáig (abházok, Szuhumi környéke) és *Egr* földjéig (Kolkhisz) élnek. A bulgárok területe tehát a Maeotis keleti partvidékére is kiterjedhetett, de a Kaukázust nem érte el, mert a Kaukázus és a Kaszpi-tenger nyugati partja, valamint a Volga-torkolat között a hunok és a szabirok éltek a 7. század végén a *Földrajz* szerint.²⁵

A *Földrajz* szerint Szarmatia hegyei a Villámló-, és a Lovas-hegy, „amely öt folyót küld a Miovit tengerbe”. A Lovas-hegyből, amely a bulgárok (bulzarok) hegye, menekült Aszparukh (Aspar-hruk), Kubrat (Xubraat) fia a kazárok (xazirok) elől.²⁶ A Villámló-hegy a Közép-Orosz-hátsággal, a Lovas-hegy pedig a Donyec-hátsággal lehet azonos, mivel csak ezek találhatók a Maeotis közelében.²⁷ A Lovas-hegyek Waldseemüller 1507. évi térképén is megjelennek, jóllehet tévesen a Don és a Volga között, *Hippia montes* néven, amely a ptolemaioszi *Ἰππιχία* hegy megfelelője lehet.²⁸ Utóbbi al-Khwārizmī 820 tájára datálható térképén *'FYKA* néven található meg.²⁹ Waldseemüller térképén a Donyec-hátság megfelelője a *Riphei montes*.

A *Földrajz* úgy tudja, hogy a bulgárokat lakóhelyük folyói után nevezik *Kup'i*, *Duč'i*, *C'dar* és *Olxontor* bolgároknak. A *Földrajz* *Kup* folyója, amely a bizánci szerzők Kuphis folyójának felelhet meg, nem lehet azonos a Kubánnal, az ugyanis más helyen szerepel a *Földrajz*ban. A Kubánnal a *Földrajz* *Kawkas*ból érkező *Valdanis* folyója azonosítható,

²¹ DAI 1950, cap. 42. 186–187.

²² Vö. Róna-Tas 2001, 75. A 10. század közepi Fekete Bulgária helynév Kuvrat Bulgáriájához való kötődését Polgár Szabolcs a térség korabeli besenyő fennhatósága nyomán joggal valószínűsíti. A „fekete” jelzőnek a bulgárok feletti kazár uralomhoz kötése szintén indokoltnak látszik. Éppígy a „bulgár” név 10. század közepi újbóli feltűnésének magyarázata a bulgárok függetlenedésével a kazároktól. Ld. Polgár 2014, 208. Ugyanakkor az itt felvetett onogur migráció a Kubán vidékéről a Dontól nyugatra elterülő térségbe a kutrigur, bulgár, onogur/onogundur nevek bizonytalan kapcsolata miatt nem igazolható, éppígy a magyarok ungru nevének a térséghez kapcsolódása sem egyértelmű.

²³ Paulik 2001, 32–36.

²⁴ Paulik 2001, 45.

²⁵ Paulik 2001, 45, 57.

²⁶ Paulik 2001, 43, 45.

²⁷ Paulik 2001, 55.

²⁸ 1. link: Waldseemüller 1507. Megjegyzendő, amennyiben Waldseemüller ábrázolása helyes, a Volga menti hátság legdélebbi vonulatai, esetleg a Közép-Orosz-hátság legkeletibb dombsorai is szóba jöhetnek a Lovas-hegyek azonosításához.

²⁹ Eckmann 1929, 95, 96, 99.

amelyet Ptolemaios *Uardanés*nek, más antik szerzők pedig *Hypanis*nek hívnak.³⁰ A Kubánt és a Bugot egyaránt jelölték a *Hypanis* névvel, illetve a *DAI Kubu* névvel, így a korabeli források gyakran keverik őket.³¹ A Hypanis és a Déli-Bug azonosságát Szántó is említi.³² Gening és Halikov a Kup‘i bolgárokat, akiket a kutrigurokkal azonosítottak, a Donyec felső folyásához tették. Róna-Tas András pedig a tárgyalt folyót a Krímtől nyugatra helyezte el, valamelyik, a Fekete-tengerbe észak felől ömlő folyóval azonosítva azt. A *Duč‘i bulkarok* előnévében szereplő folyót a *Földrajz Koč‘oy* folyójával azonosítják, ezt pedig Westberg nyomán a Dnyeperrel. A harmadik, a *C‘dar* névvel megkülönböztetett bulgár csoportot a Donyec északi mellékfolyójának *Ajdar* névvel hozzák kapcsolatba. Mivel a *Földrajz* egyértelműen megmondja, hogy a bulgárok egyes csoportjait folyóik nevével különböztetik meg, nem indokolt a negyedik csoport *Olxontor* nevét az onogundurokkal kapcsolatba hozni, ahogy azt általában teszik.³³ Arra gondolhatunk, hogy melléknevük a Donyec másik északi mellékfolyója, az *Oszkol* névvel hozható kapcsolatba. Kuvrat Bulgáriájának fő folyói így a Don, Donyec, a Dnyeper és a Déli-Bug lehettek.

A pontusi onogundurok nyomai egy fontos 10. századi forrásunkban is megjelennek. A *Ĥudūd al-‘ālam* 9. század végére keltezhető adatai³⁴ szerint a *w.n.nd.r* nép szomszédjai keleten a burtaszok, délen a kazárok, nyugaton egy hegység, északon a magyarok. A magyaroktól keletre a türk besenyők élnek, akik a Volga–Urál közén elterült régi szállásterületen maradt besenyő csoporttal azonosak. A magyaroktól nyugatra és északra pedig az oroszok vannak. A kazár besenyők országa, amelyet erővel foglaltak el, a kazárok hegyétől nyugatra, az alánoktól északra, a Gurz (Fekete)-tengertől keletre, a *m.rwāt*októl (mordvinoktól) délre van. A *m.rwāt*ok országa a kazár besenyőktől északnyugatra, a Gurz (Fekete)-tengertől északkeletre, a Belső-Bulgártól és a W.n.nd.r-hegységtől pedig délkeletre fekszik.³⁵

A *Ĥudūd al-‘ālam* leírásából világosan rajzolódik ki a következő földrajzi kép: az oroszoktól keletre és délre élt magyarok a Közép-Orosz-hátságtól (Rūs-hegység) délre kereshetők, a ligetes steppén. A magyaroktól délre, a kazároktól északra, a mordvinoktól nyugatra lakó onogundurok csak a Maeotis–Dnyeper közötti területen élhettek, W.n.nd.r-hegység

³⁰ Paulik 2001, 55.

³¹ Fehér 1913, 582. Róna-Tas szintén említi a Hypanis–Kuphis–Bug~Kubán azonosítás problémáját: Róna-Tas 2001, 74, 29. l., 75.

³² Szántó 2020, 115, 117.

³³ Paulik 2001, 45, 56.

³⁴ A forrás tárgyalt információi a 9. század utolsó éveire és a 10. század első évtizedére datálhatók. Ld. erre Sudár 2019, 87–88.

³⁵ 22. Discourse on the Majgharī County. East of it is a mountain; south of it, a tribe of Christians called V.n.nd.r; west and north of (the Majgharī) are the districts of the Rūs (Minorsky 1937, 101). 45. Discourse on the Country of the Inner Bulghārs. East of it (live) the Mirvāt [so spelt]; south of it, is the Gurz Sea; west of it, the Ṣaqlābs; north of it, the Rūs mountain. 46. Discourse on the Country of Mirvāt. East of it are some mountains, and some of the Khazarian Pechenegs; south of it, some of the Khazarian Pechenegs and the Gurz Sea; west of it, some parts of the latter [Gurz Sea], and the Inner Bulghārs; north of it, some of the latter [Inner Bulghārs] and the V.n.nd.r mountains. They own tents and felt-huts. 47. Discourse on the Country of Khazarian Pechenegs. East of it the mountain of the Khazars; south of it, are the Alāns; west of it, is the Gurz Sea; north of it, are the Mirvāt. These people were formerly a group of the Pecheneg Turks; they came here, took the country by conquest, and settled down in it. They own felt-huts and tents... (Minorsky 1937, 160). Magyar fordítására ld. HKÍF 41–43. A mellékelt térképen Kuvrat *Mala Pereshchepin*ában megtalált sírját **K**-val jelöltem.

pedig a Lovas-heggyekkel/Bulgárok hegyével (Donyec-hátság) lehet azonos, ahonnan az örmény *Földrajz* szerint Asparuch elmenekült. A Belső-Bulgárnak is nevezett onogundur területtől délkeletre a mordvinok éltek. A jelek szerint e helyen Belső-Bulgár alatt a pontusi és a volgai bulgárokat kell értenünk, a mordvin terület előbbiektől keletre, utóbbiaktól délre helyezkedik el.

Szántó a Kuphis=Kubán azonosítás nyomán azzal számol, hogy Onogoria északi irányú területi növekedés folytán érte el a Don maeotisi torkolatvidékét, majd amikor a kazárok 665–679 között megszállták Kuvrat korábbi országát, a Kuphis–Kubán Kazária legnagyobb folyójává vált. Szántó szerint eredeti területének kazár megszállása után Onogoria még létezett a Don torkolatától nyugatra, illetve a Maeotistól északra. A régi Nagy Bulgária fentebb kifejtett földrajzi fekvése alapján ez aligha elképzelhető, hiszen utóbbi terület azonos a Don–Dnyeper vidéki, kazárok által elfoglalt Kuvrat-féle régi Bulgáriával. Az ősi földről a Don túlsó (keleti) partjára költözött Kotrag földje azonosítható azzal a térséggel, amellyel Onogoria Szántó szerint a második fázisban északi irányban bővült.³⁶

Az onogurok szállásterületeinek problémája azonban további vizsgálatot érdemel, hiszen Kuvrat kapcsán csak a bulgár és az onogundur név merül fel forrásainkban, az onogur és az onogundur nevek kapcsolata pedig bizonytalan. A problémát a tervezett második közleményben fogom bemutatni.

Kelet-Európa a Hüdüd al-'álam alapján

³⁶ Szántó 2020, 110–111.

Bibliográfia

Források

- DAI 1950 = *Biborbanszületett Konstantin: A birodalom kormányzása*. A görög szöveget fordította Moravcsik Gy. Budapest.
- HKÍF = *A honfoglalás korának írott forrásai*. Olajos T., H. Tóth I. és Zimonyi I. közreműködésével szerkesztette Kristó Gy. (Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 7.) Szeged.
- Mango 1990 = *Nikephoros, patriarch of Constantinople: Short History*. Text, translation, and commentary by C. Mango. Washington.
- Mango – Scott 1997 = *The Chronicle of Theophanes Confessor. Byzantine and Near Eastern History AD 284–813*. Translated with introduction and commentary by C. Mango and R. Scott with the assistance of G. Greatrex. Oxford.
- Minorsky 1937 = *Hudūd al-‘Ālam. ‘The regions of the world.’ A Persian Geography, 372 A.H.–982 A. D.* Translated and explained by V. Minorsky, with the preface by V.V. Barthold. Oxford–London.
- Paulik 2001 = Paulik Á.: „A világ bemutatása”. Egy 7. századi örmény Földrajz a steppe népeiről. In: *Források a korai magyar történelem ismeretéhez*. (Magyar Őstörténeti Könyvtár 16.) Szerk. Róna-Tas A. Budapest, 28–68.

Szakirodalom

- Curta 2019 = Curta, Fl.: Ethnicity in the steppe lands of the northern Black Sea region during the early Byzantine times. *Archaeologia Bulgarica* 23/1: 33–70.
- Eckmann 1929 = Eckmann J.: Kelet Európa és Nyugat-Ázsia a legrégebb arab térképen. *Földrajzi Közlemények* 57/6–7: 91–105.
- Fehér 1913 = Fehér G.: Atelkuzu területe és neve. *Századok* 47: 577–590, 670–685.
- Juhász 2020 = Juhász Péter: *A steppe tengeréről a Kárpátok szigetére. Lehetett-e szerepe a steppei török törzsszövetségeknek a magyar népalakulásban?* Doktori értekezés, Szeged.
- Moravcsik 1930a = Moravcsik, J.: Zur Geschichte der Onoguren. *Ungarische Jahrbücher* 10: 53–90.
- Moravcsik 1930b = Moravcsik Gy.: *Az onogurok történetéhez*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 27. Budapest.
- Németh 1930 = Németh Gy.: *A honfoglaló magyarság kialakulása*. Budapest.
- Németh 1991 = Németh Gy.: *A honfoglaló magyarság kialakulása*. Második, bővített és átdolgozott kiadás. Közzéteszi Berta Á. Budapest.
- Polgár 2014 = Polgár, Sz.: *Black Bulgaria and the Black Bulgars*. *Opuscula Byzantina* 11, 199–214.
- Róna-Tas 2001 = Róna-Tas A.: Hol volt Kuvrat Bulgáriája? In: *Nomád népvándorlások – magyar honfoglalás*. (Magyar Őstörténeti Könyvtár 15.) Szerk. Felföldi Sz. – Sinkovics B. Budapest, 67–87.
- Staab 1976 = Staab, F.: Ostrogothic geographers at the court of Theodoric the Great. A study of some sources of the Anonymous cosmographer of Ravenna. *Viator. Medieval and Renaissance Studies* 7: 27–64.
- Sudár 2019 = Sudár B.: A turbános morvák esete a korai magyar szállásokkal. A Hudúd al-Ālam és a magyar őstörténet. *Századok* 153: 75–100.

- Szántó 2020 = Szántó R: Ravennai Anonymus Cosmographiája és a korai magyar történet. *Acta Universitatis Szegediensis. Acta Historica* 145: 101–125.
- Werner 1984 = Werner, J.: *Der Grabfund von Malaja Pereščepina und Kuvrat, Kagan der Bulgaren*. München.
- Zuckerman 2006 = Zuckerman, C.: Byzantium's Pontic policy in the Notitiae Episcopatum. In: *La Crimée entre Byzance et le Khaganat khazar*. Paris, 201–230.

Linkgyűjtemény

1. link: Waldseemüller, Martin: Universalis Cosmographia Secundum Ptholomaei Traditionem et Americi Vesputii Alioru[m]que Lustrationes.
<https://www.loc.gov/r/r/geogmap/waldexh.html> a letöltés időpontja: 2022.01.26

English summary

As it is commonly known, the Hungarian prehistory closely connects to the Turkic Onogurs, because the foreign name of the Magyars, the *Ungri-Hungarian* is derivated of the name *Ongur-Onogur*. The strong influence of the Turkic languages on the Hungarian language makes probable their former cohabitation. The geographical location of the Patria Onogoria in Ravenna Cosmographer's work has an important role in the definition of the scene of the Hungarian-Turkic cohabitation.

Scholars are looking for the dwelling places of Onogurs around the river Kuban, between the Maeotis and the Caucasus mountains for a long time. Richárd Szántó is following this concept in his newest analysis about Ravenna Anonymus' work, interprets his report using the work of Theophanes, who has a detailed report on Kuvrat's Megale Bulgaria. However, the research has been found a new direction when Joachim Werner identified the grave of *Mala Pereshchepina* near Poltava with Kuvrat's tomb. In the Hungarian literature András Róna-Tas supported this opinion based on a detailed analysis of the relevant sources, putting Kuvrat's realm between the Don (Tanais) and the Dnieper Rivers.

The core of the problem is that the Ravenna Anonymous does not write about Kuphis, and he does not mention the direction from the Maeotis, where Patria Onogoria lies. So, it may be either east or north from the Maeotis also. Theophanes Confessor uses the name Kuphis for the river which flows into the Euxine Sea west from the Crimean Peninsula, near *Nekropylla*, which is called Perekop gulf today. This river may be identifiable as the river Bug, which wore the name *Kuphis* and *Hypanis* also, just like as the river Kuban.

The DAI, which gives us a detailed description about the geography of the coasts of the Euxine Sea (Black Sea) describes the river Bug as *Kouphis ho Bogou* which is technically a double name; like the case *Trullos-Danastris, Varuh-Danapris*. So, it is a wrong Moravcsik's emendation, who set into a word *kai* 'and' into this twofold name. The DAI placed *Nekropylla* near the firth of the Dnieper, and names the Dnieper as the water way which drives towards Black Bulgaria, what can be a relic of Kuvrat's Bulgaria on the lower section of the Dnieper.

There is another important addition to our knowledge about Megale Bulgaria. Kuvrat's third son, Asparuch, when he moved to west from their homeland, just crossed rivers *Danapris* (Dnieper) and *Danastris* (Dniester), but he did not cross the river Don. Hence, Kotragos (the second son), who reached the opposite bank of the Don, could only march to

the eastern direction. It makes clear, Megale Bulgaria has to be located between rivers Don and Dnieper.

The contemporary Armenian Geography (666 AD) places the Bulgars to north from Kuban (here: *Valdanis*, like *Uardanes* in Ptolemy). The *Geography* discusses about *Asparhruk*, *Xubraat*'s son, who fled from the Rider's or Bulgars' mountain. The latter one can be identified as the *Ἰππιχά* (Ptolemaios), *'FYKA* mountain (Khwārizmī, around 820 AD) or *Hippia montes* (Waldsemüller's *Universalis Cosmographia* from 1507 AD). Nowadays, this area is the Donets Ridge.

In the 10th century, Ḥudūd al-'Ālam places the (Eastern) Hungarians east and south from the Rus. It locates the Inner Bulghārs and the V.n.nd.r mountains south from the Hungarians, north from the Khazars, and west from the Mordvins. The Inner Bulghārs may be identifiable as the Black Bulgars (DAI) and the Volga Bulgars, and the V.n.nd.r Mountains as the Bulgars' mountains or the Rider's mountains.

However, it has remained an open question that Kuvrat's realm can be identifiable as Patria Onogoria or not, because the Ravenna Anonymous refers to the 4th century Libanios, so he describes a three centuries earlier status than Kuvrat's time. We may accept his reference, since we know from the name of a Hun person, called Honagur, from another Armenian source dated to the 4th century.